

De som skickades tillbaka

Endast en liten andel av de asylsökanden som får avslag på sin ansökan lämnar EU. Frågan om återvändande och återintegration har därför hamnat högt på den politiska dagordningen i många europeiska länder. Mycket har skrivits om de villkor och förhållanden som antas underlätta återvändandet och en hållbar återintegration. Få har emellertid gjort detta med utgångspunkt i återvändarnas egna erfarenheter. Rapporten *De som skickades tillbaka: återvändande och återintegration av avvisade asylsökanden till Afghanistan och Irak* bygger på återvändarnas egna upplevelser och erfarenheter. Författare är Constanza Vera-Larucea, Henrik Malm Lindberg, och André Asplund. Studien har finansierats av Asyl-, migrations- och integrationsfonden (AMIF).

Bakgrund

En tredjedel av de som får avslag på sin asylansökan, eller av andra skäl inte har rätt att vistas inom EU, lämnar unionen. Färre än en tredjedel av de som faktiskt lämnar gör det frivilligt. Detta framgår av EU-kommissionens "New Pact on Asylum and Migration". I pakten föreslås strategier för hållbar återintegration och stöd till dem som återvänder. För att främja återvändande, i synnerhet ett frivilligt sådant, har betydande resurser lagts på olika former av stöd och bidrag eftersom det anses vara både ett kostnadseffektivt och humant sätt att få fler att åter-

vända. Även de som återvänder under tvång kan ta del av olika typer av stöd till återintegrering.

Tidigare forskning på området har främst belyst villkoren för ett smidigare återvändande och en mer framgångsrik återintegrering. Utgångspunkten för denna studie har varit återvändarnas egna erfarenheter. Frågorna som ställdes var följande: Hur ser livet ut efter återvändandet? Vilka utmaningar möter de som återvänt? Har återvändarna nytta av de erfarenheter och kunskaper de skaffat sig i Sverige? I vilken utsträckning tar de del av olika typer av stöd till återvändande och återintegrering? I korthet, vad

kan vi lära oss av erfarenheterna hos dem som har gått igenom återvändandeprocessen?

Studiens metod och material

Studien baseras på semistrukturerade djupintervjuer med 100 avvisade asylsökande som har återvänt från Sverige till Afghanistan eller Irak under de senaste åren. I intervjuerna berörs olika aspekter och erfarenheter av migrationscykeln – under tiden innan migrationen, resan till Sverige, tiden som asylsökande, återvändandeprocessen, och ankomsten till ursprungslandet.

Analysen av data är strukturerad kring ett ramverk som utgår från att återintegrering är en komplex process som inkluderar ett flertal dimensioner: ekonomisk, social och psykosocial integration. Den ekonomiska integrationen rör sådant som tillgång till resurser och tjänster; social integration handlar om att ha tillgång till sociala nätverk, genom vilka information kan tillhandahållas, och sociala relationer; psykosocial integration kan beskrivas som möjligheten att kunna bestämma över sitt eget liv, en känsla av tillhörighet, och att inte frukta för sin säkerhet.

Resultat

Många av återvändarna i studien beskrev de förhållanden som de levde under innan de begav sig i väg på resan mot Europa och Sverige som utsatta. Den främsta drivkraften bakom beslutet att migrera för de afghanska informanterna verkar främst ha varit fattigdom och otrygghet. Åtskilliga hade också känt sig förföljda. Några hade flyttat till Iran i hopp om bättre levnadsvillkor, innan de reste vidare mot Europa. Andra berättade att de var födda i Iran och aldrig hade satt sin fot i Afghanistan, även om de var afghanska medborgare. De irakiska informanterna verkade, i mycket större utsträckning än afghanerna, ha haft en tämligen god tillvaro med tillgång till arbete och relativt

god ekonomi innan resan. För dem var den bidragande faktorn bakom beslutet att migrera ofta en oväntad händelse, som en släktfejd eller en milisattack.

Olika delar av asylprocessen i Sverige förefaller ha påverkat beredskapen att återvända efter ett avslag. Den långa väntetiden under asylprocessen, bristande tillgång till – och kommunikation med – tolkar och asylombud, samt bristande förståelse för asylprocessen, tycks försvåra förberedelserna inför återvändandet. Många av de afghanska återvändarna nämnde även att de känt sig motarbetade och blivit otrevligt bemötta när de försökt ordna med resehandlingar vid den afghanska ambassaden, vilket försvårade förberedelserna. I stort verkar många respondenter ha varit illa förberedda och saknat en plan för hur de ska bygga upp sina liv igen efter tillbakaresan till ursprungslandet.

Väl framme i hemlandet beskrev många att de återupplevt samma diskriminering och hotfulla situationer som fick dem att en gång lämna landet, vilket försvårade den sociala och psykosociala integrationen. För majoriteten av återvändarna var den ekonomiska situationen svår. Arbetslöshet och en ständig kamp för att få ihop tillräckligt med pengar till mat, mediciner, hyra, och avbetalning av skulder, var typiska inslag i många av återvändarnas liv. Den dystra ekonomiska situationen för flertalet kan sannolikt ha försämrats till följd av nedstängningarna av stora delar av samhället, som rådde vid tidpunkten för intervjuerna till följd av Coronapandemin. För de flesta av dem som återvänt till Afghanistan var situationen ungefär lika ekonomiskt ansträngd som den var när de lämnade landet, om inte värre. För dem som återvänt till Irak tycks den ekonomiska situationen vara sämre än tidigare, då de hade det jämförelsevis bättre än afghanerna innan de migrerade, och ofta hade spenderat mer pengar på att ta sig till Europa och Sverige.

Sociala nätverk spelar en avgörande roll för återvändarnas möjligheter att återintegrera sig i båda länderna. Många afghaner uppgav att de saknar familj, släkt och sociala nätverk i landet, vilket försvårade såväl deras sociala som deras ekonomiska återintegration. I Irak tycks jämförelsevis fler ha återvänt till någon form av socialt sammanhang, som familj, vänner och nätverk. Några av respondenterna i Irak levde dock gömda eftersom de ansåg att säkerhetshoten var av sådant slag att det var nödvändigt.

Av rapporten framgår att färdigheter och kunskaper som förvärvats i Sverige visade sig vara svåra att överföra och nyttja i ursprungsländerna och kan på så vis inte sägas ha bidragit nämnvärt till återintegreringen. Många av respondenterna betraktade tiden i Sverige som bortkastad och uttryckte att de gått miste om den viktigaste tiden i deras liv under den långa väntan på ett asylbesked – en tid i livet då deras jämnåriga hade kunnat skaffa sig en utbildning, få anställning och bilda familj. När de jämförde den verklighet som de nu befann sig i, med den som de föreställde sig att de kunde ha haft i Sverige, så ger många uttryck för hopplöshet och nedstämdhet. Speciellt tydligt var detta hos det relativt stora antal återvändare som fortfarande kände sig orättvist behandlade av det svenska systemet, och som ansåg att avslaget på asylansökan var felaktigt.

De olika formerna av stöd till återvändande som finns tillgängliga, särskilt återetableringsstödet och mottagandestödet, medför en viss lindring vad gäller den ekonomiska prövning som möter de flesta efter ankomsten. Återetableringsstödet om cirka 3 000 euro – som administreras och delas ut av IOM till dem som återvänder frivilligt – används som regel till mat, hyra, eller avbetalning av skulder. Endast i ett fåtal fall används stödet för att starta en inkomstgenererande aktivitet som på

sikt skulle kunna leda till självförsörjning. En slutsats utifrån studiens resultat är att informationen om stöd behöver förbättras. Några respondenter menade att de inte fick någon information alls från svenska myndigheter medan andra hävdade att de visserligen fick information, men att den var ofullständig och eller felaktig. En del uppfattade processen som krånglig med svåruppnåeliga krav. Andra menade att de fått vänta oskäligt länge. Samtliga former av stöd fick kritik gällande tillgängligheten. Återintegreringsstödet (upp till 2 500 euro), som tillhandahålls av det europeiska återvändande- och återintegreringsnätverket (ERRIN) för att starta någon form av inkomstgenererande verksamhet, fick mycket kritik, särskilt för de långa väntetiderna. Ankomststödet (150 euro), som ges vid ankomsten på flygplatsen, ansågs vara mer tillgängligt.

Flerparten respondenter upplevde sin nuvarande situation som osäker, utsatt och mycket känslig för politisk och ekonomisk turbulens. Huruvida det är möjligt att beskriva återvändarnas vardag i termer av 'hållbar återintegration' beror helt på vad som läggs i definitionen av begreppet. Om hållbart återvändande och återintegration innebär att man har tillgång till medel för att kunna försörja sig ekonomiskt, när få respondenter i studien upp till detta. Om hänsyn även tas till de sociala och psykosociala dimensionerna av integration är det ännu färre som kan sägas vara hållbart återintegrerade. Att den psykosociala dimensionen spelar stor roll var tydligt. Den upplevda känslan av säkerhet och personlig trygghet föreföll ha större betydelse än de ekonomiska faktorerna för mångas beslut om att eventuellt försöka migrera på nytt.

Policyrekommendationer

Ett antal åtgärder kan övervägas för att öka återvändarnas beredskap och förbättra möjligheterna till en hållbar

återintegration. Den första uppsättningen rekommendationer har med asylprocessen att göra. För det första bör väntetiderna kortas och asylsökande få sina beslut snabbare. Resultaten pekar även på att det finns ett behov av förbättrad och tydligare kommunikation mellan sökanden och Migrationsverket. Informationen avseende asylbeslutet, hur återvändandet ska gå till och tillgängligt stöd till återvändande, måste kommuniceras på ett sådant sätt att det är begripligt för den som ska återvända. Att ha tillgång till professionella och pålitliga översättare och asylombud påverkar kvaliteten på informationen och är därför nödvändigt.

En andra uppsättning rekommendationer avser de bilaterala relationer som finns mellan Sverige och ursprungsländerna. Ett förslag på samarbete myndigheter emellan skulle kunna vara samfinansierade enheter inom ambassaderna, vilka har som uppdrag att underlätta behandlingen av de ID- och resehandlingar som krävs för att söka asyl eller för att återvända. Sådana enheter skulle även kunna erbjuda information eller råd till återvändare

om deras rättigheter och skyldigheter, samt vilka stöd som finns för återintegrering.

En tredje uppsättning rekommendationer rör tiden efter återvändandet. De som är kvalificerade för – och som ansöker om – stöd, måste få det i rimlig tid och på ett enklare sätt. Mot bakgrund av den variation som finns bland återvändarna när det gäller förutsättningar och behov är det viktigt att programmen – i den mån det är möjligt – anpassar stöden till individen i fråga. Därutöver finns det behov av oberoende systematiska utvärderingar av tjänsteleverantörerna i länder som Irak och Afghanistan. Detta skulle kunna klargöra vilka delar av implementeringsprocessen som kan förbättras vidare.

Slutligen rekommenderas att relevanta myndigheter, organisationer och forskare på fältet ifrågasätter och omprövar definitionerna inom fältet, i synnerhet begreppet ”hållbar återintegration”, så att dessa återspeglar de verkliga processer och behov som finns hos de individer som är föremål för återvändande och återintegrering.

Constanza Vera-Larucea, Henrik Malm Lindberg, och André Asplund

De som skickades tillbaka

Policy Brief 2021:10

I enlighet med Delmis praxis är rapportens författare ansvariga för dess innehåll, de slutsatser som dragits och de rekommendationer som utfärdats.

